

Karel de Stoute (1467-1477).

De plannen van Karel de Stoute.

In tegenstelling tot zijn voorgangers hield Karel de Stoute op zich als een Franse prins te beschouwen. Eerzuchtig en onstuimig en niettegenstaande de hinderlagen van zijn doodsvijand Louis XI volhardde hij er in de landen van herwaarts over - de Belgische Staat, sic Dorchy , in feite het huidige België, Nederland en Luxemburg – te verbinden met Burgondië en Franche-Comté – het land van derwaarts over – dat hij wilde uitbreiden tot de Middellandse zee.

- Aanhechting van het prins-bisdom Luik.

1461 : nauwelijks was Louis de Bourbon aangesteld te Luik of hij haalde de haat van de ambachten op zich, die aangehitst door Lodewijk XI (sinds 1461) koning van Frankrijk in opstand kwamen onder leiding van Raes de Heers.

Te oud geworden vertrouwde Filips de Goede de beteugeling van de opstand toe aan zijn zoon Karel de Stoute. Overwinnaar te Montenaken in 1465 herstelde

In 1468 zullen de Luikenaars nog een laatste maal in opstand komen maar ondanks de heldenmoed van de 600 Franchimontezen konden ze een tijdelijke aanhechting niet vermijden.

- De verbinding tussen de landen van “herwaarts over” en “derwaarts over”.

1469 : Karel de Stoute kocht Opper-Elzas van de Oostenrijkse hertog Sigismund van Habsburg die geld nodig had om de Zwitsers te beoorlogeren.

1473 : kreeg hij Gelderland van de oude hertog Arnold en wilde zich koning laten kronen door Frederik III wat de onafhankelijkheid tegenover het keizerrijk betekende zoals hij deze praktisch tegenover Frankrijk reeds bezat. Als vergoeding gaf hij zijn enige dochter Maria van Burgonië ten huwelijk aan Maximiliaan van Habsburg, de straatarme zoon van de keizer. Op de vooravond van de kroning vluchtte Frederik III uit Trier weg.

De weerslag van deze mislukking was de opstand van Opper-Elzas, misnoegd over zijn Burgondische gouverneur, de wrede Pieter van Hagenbach. De Elzassers verjoegen de Burgondische garnizoenen, stelden Hagenbach terecht en brachten in allerlilj het nodige geld bijeen om hun land terug te kopen.

1475 : Karel veroverde hij Lorreinen ten nadele van hertog René II die pas een bondgenootschap had gesloten met Louis XI . De territoriale eenheid van de Burgundische Staat was aldus verzekerd.

Het Italiaans plan.

De burgondische hertog stelde zich niet tevreden met het herstel van lotharingen van Lotharius II. Hij droomde het uit te breiden tot de Middellandse zee door de Provence en Italië in te palmen. Daarna zou hij de keizer dwingen hem tot koning der Romeinen te erkennen.

De eerste hinderpaal voor dit plan was Zwitserland maar dit dwong het prachtig Bourgondisch leger tot de aftocht te Granson, daarna te Morat in 1476 wat René toeliet Nancy te heroveren.

Karel sneuvelde begin 1477. Zo vervlogen de grootse dromen van de laatste Bourgondische hertog en met hem de schone Bourgondische Staat.

Gebeurtenissen.

Rogier Van der Weyden schilderde Karel de Stoute toen hij jong, schoon, ernstig was als graaf van Charolais met zwarte haarlokken, die de legers van zijn vader naar bloedige overwinningen leidde en ongeduldig wachtte op de dood van zijn vader. In 1465 liet Filips de Goede, die zijn ongeduld vermoedde, hem de teugels van het bestuur over en vond plezier in de ambitie en de energie van de jonge man.

Karel voelde zich verbitterd door de scheiding van zijn hertogdom in noordelijke en zuidelijke provincies, de landen van herwaarts over, gescheiden in de ruimte en door de taal. Bovendien had hij voor bepaalde zaken nog feodale plichten tegenover de Franse koning of de Duitse keizer. Zijn grote ambitie was een Groot Bourgondië te maken zoals Lotharingen in de 9de eeuw, een rijk tussen Frankrijk en Duitsland, fysisch goed samenhangend en politiek soeverein. Om dit te realiseren organiseerde hij het beste permanente leger van Europa, en belastte hij zijn onderdanen zonder voorgaande, volgde een zelf-discipline om elke beproeving en moeilijkheid te doorstaan, en gaf aan zijn geest, zijn lichaam, zijn vrienden en zijn vijanden noch respijt noch vrede.

Toch bleef Louis XI Bourgondië nog altijd als een apanage (deel van het kroondomein) beschouwen en bestreed zijn rijke rivaal met een superieure strategie en sluwheid. Charles – Karel de Stoute – sloot zich aan bij franse nobelen in oorlog met Louis XI, veroverde enkele steden en de permanente vijandschap van een koning die onmogelijk kon ontmoedigd worden. In deze strijd kwamen Dinant en Luik in opstand tegen de Bourgondiërs en kozen voor Frankrijk. Enkele enthousiasten te Dinant verbrandden een beeltenis van Karel als een bastaardzoon van een onbezorgde priester. Karel wierp de stadsmuren om, leverde de stad drie dagen uit aan plundering door zijn troepen, voerde alle mannen in slavernij mee, verdreef alle vrouwen en kinderen, brandde alle gebouwen af tot op de grond en gooide 800 rebellen, aan handen en voeten gebonden in de Maas (1466).

Karel onderscheidde zich door stoutmoedig en manhaftig gedrag. Door de overwinning van **Montlhéry** (16 juli 1465) dwong hij Lodewijk XI hem de steden van de Somme terug te geven. Hij liep zelf in het gevecht een vreselijke halswonde op. Hij zocht het prinsbisdom Luik dat Luxemburg scheidde van de andere landen van "herwaarts over" in te lijven. Nauwelijks was Lodewijk van Bourbon aangesteld als bisschop van Luik of hij haadde zich de haat der ambachten op de rug die aangehitst door Louis XI (koning van Frankrijk sinds 1461) in opstand kwamen onder leiding van Raes de Heers. Te oud geworden vertrouwde Filips de Goede de beteugeling van de opstand toe aan zijn zoon Karel. Overwinnaar te Montenaken in 1465 herstelde hij

Lodewijk van Bourbon op de troon en dwong zijn protectoraat aan het vorstendom Luik op door de vrede van Sint-Truiden.

Het volgende jaar woonde Filips de Goede nog de wrede bestraffing van de Dinantezen en de verwoesting van hun stad mee. In 1466 verdrukte Karel de Stoute Dinant door het gedurende 3 tot 4 uur te beschieten: "het was een ware hel want de tuigen zaaiden dood, bliksem en onweer in de stad".

Bij de dood van Filips de Goede in 1467 hitste Raes de Heers, opnieuw aangemoedigd door Louis XI, de Luikenaars weer op en verjoegen Lodewijk van Bourbon. Karel de Stoute verpletterde de opstandelingen te Brusthem en ging Luik belegeren. Niettegenstaande de heldenmoed van de 600 Franchimontezzen, die een nachtelijke aanval op het ingesluimerd Bourgondisch kamp op de hellingen boven Luik ondernamen, konden de Luikenaars de totale vernietiging van hun stad niet beletten.

Lodewijk XI had wel op het kruis van Karel de Grote onder ede gezworen af te zien van hulp aan de Luikenaars, tijdens de ontmoeting met Karel de Stoute te Peronne, maar de Franse koning bleef de de Luikenaars toch ondersteunen. De hertog sleurde Louis XI haast bij de kraag naar Luik, waar hij hem tot ontsteltenis van de bevolking "Leve Bourgondië" liet uitroepen. Karel verwoestte Luik en verscheurde haar privilegiën. Het beroemde "Perron", een bronzen zuil, zinnebeeld van de Luikse vrijheden werd naar Brugge overgebracht. Na de stad in as te hebben gelegd trok Karel naar zijn winterkwartier.

Philippe le Bon stierf in de maand juni 1467 en de graaf van Charolais werd Karel de Stoute of le Téméraire. Hij begon met prinsbisdom Luik aan te hechten aan de "landen herwaarts over" ondanks de heldemoed van de 600 Franchimontezzen in 1468. De oppositie van de ambachtslieden had in Luik weer de kop opgestoken op een moment dat hij te Péronne onderhandelde met Louis XI. Karel dwong de Franse koning hem te vergezellen op zijn strafexpeditie tegen de stad die zich beriep op haar relaties met Frankrijk. In het geniep steunde Louis XI ook geldelijk het verzet. De uitgehongerde bewoners boden Karel al hun voorraden aan in ruil voor hun leven. Hij verwierp dit. De stad werd geplunderd tot de laatste woning of kapel. De kelken werden uit de handen van de priesters gerukt tijdens de mis. Alle gevangenen die een zwaar losgeld niet konden betalen werden verdrinken.

De wereld, alhoewel reeds lang gevaccineerd tegen het geweld, kon Karel zijn wreedheid niet vergeven, noch de antifeodale gevangenzetting en de vernedering van de Franse koning.

Karel richtte een staand leger op, de zogenaamde 'benden van ordonnantie' die na afloop van de veldtocht niet meer onstlagen werden, op zich een verstandige maatregel want dan zouden ze de eigen bevolking niet gaan plunderen. Dan moest wel de soldij regelmatig worden betaald en de belastingen in veel gewesten werden daarom drastisch verhoogd. Karel voelde veel voor centralisatie van bestuur en rechtspraak. Hij vestigde in Mechelen een centrale rekenkamer voor alle Nederlandse gewesten en in dezelfde stad kwam het parlement van Mechelen als

hoogste rechtscollege voor de Nederlanden, de 'Landen van herwaarts over', die zo onderscheiden werden van de Bourgondische. Een van de voordelen daarvan was dat er geen beroep meer mogelijk was op het parlement van Parijs vanuit Vlaanderen.

In december 1468 brak plotseling de winter in alle hevigheid uit. De hertog deelde de ontberingen van zijn manschappen, ploeterde in sneeuw en modder...

Met Lotharius' erfdeel voor ogen bracht Karel de Stoute een beroepsleger op de been dat het machtigste van Europa had kunnen worden. Doch zijn ongeduld en koppigheid brachten hem ten val. Hij was niet opgewassen tegen de sluwheid en het geduld van zijn Franse neef. Door zijn dochter Maria, de rijkste erfgename van Europa, aan Maximiliaan van Oostenrijk te beloven, hoopte hij deze vurig gewenste kroon te Trier in handen van Frederik II te ontvangen. Hij bleef echter ontgoocheld achter toen Frederik zich door een nachtelijke vlucht aan zijn verbintenis onttrok. Toch slaagde hij erin een deel van Elzas en Lotharingen te veroveren en aldus onze staten met Bourgondië te verbinden.

In 1469 verkreeg hij mits een leen van 50.000 florijnen de erfrechten van de Elzas van de hertog van Oostenrijk, Sigismond. In 1473 beïnvloedde hij de jonge René van Lorreinen om hem doorgang voor zijn bourgondische troepen van zijn rijk toe te laten. Hij bezet Gelderland en komt tussen in de verkiezing van de aartsbisschop van Keulen, wiens rijk de toegang tot het Kanaal aan de Noordzee beheerst met in het achterland een van de actiefste industriële kernen van Europa. Karel is geen Franse prins.

De officiële historiograaf van Filips de Goede was Chastellain en zijn opvolger Molinet; deze klinkt ook door in de memoires van Olivier de la Marche, maar op het eind van de 15de eeuw was er één, die zich daaraan kon ontworstelen en genadeloos de minder hoogstaande motieven achter het menselijke handelen blootlegde. Dit was **Philippe de Comminges** (afkomstig uit Komen in Vlaanderen), eerst in 1464 kroniekschrijver van Bourgondië en vertrouweling van Karel de Stoute, maar hij liep in 1472 over naar Louis XI. Het schijnt dat hij daarna zo geobsedeerd is geraakt door de diverse vormen van verraad, dat hij in zijn *Mémoires* die de jaren 1464-1498 bestrijken, bijna van niemand kon geloven dat hij permanent loyaal kon blijven, zodat zijn betrouwbaarheid als geschiedschrijver wat minder hoog moet worden geschat dan men vroeger aannam.

Aanvankelijk kende Karel de Stoute succes, zo kreeg hij het zuidelijk deel van de Elzas in pand en won een paar jaar definitieve invloed in de hertogdommen Lotharingen en Bar, waardoor een verbinding werd gelegd tussen de Bourgondische en de Nederlandse bezittingen.

In 1475 veroverde hij Lorreinen ten nadele van hertog René II die pas een bondgenootschap had gesloten met Louis XI.

Dit resultaat bereikte hij in 1475 maar intussen had hij ook blijk gegeven van andere ambitieuze plannen en daarbij een groot aantal vijanden gemaakt. Louis XI was al

van oudsher zijn vijand, zeker sinds de oorlog van de *Ligue du Bien Public* van 1465. Gewapende strijd tussen Karel de Stoute en Louis XI is er sindsdien niet eens zoveel gevoerd, maar ze trachtten mekaar zo veel mogelijk tegen te werken. Karel wilde in ieder geval ontslagen worden van alle leenbanden met de Franse koning en verbond zich derhalve met de Engelse Edward IV. Er werd een formeel invasieplan opgesteld met een gezamenlijke aanval van de verbonden monarchen maar toen de Engelsen in 1475 inderdaad met een leger naar Calais overstaken, verscheen Karel de Stoute niet tijdig ter plaatse. De coördinatie klopte niet, hij had te veel ijzers in het vuur. Edward IV sloot gauw een verdrag met Louis XI, die hem met geld overstelpte op voorwaarde dat hij zijn leger onmiddellijk zou terugtrekken.

Ook bij zijn Duitse ambities mislukte Karel: in 1473 had hij het hertogdom Gelre verkregen en stond op het punt zich ook van de Friese landen meester te maken zodat dan pratistisch alle Nederlandse landen onder de Bourgondiërs herenigd zouden zijn. De Nederlanden maakten evenwel nog steeds formeel deel uit van het Duitse rijk. Niet dat men daar zwaar aan tilde, de Staten van Brabant hadden herhaaldelijk betoogd dat het land volkomen onafhankelijk was en het gewest Holland lag al sinds tientallen jaren onder de rijksban, zonder dat iemand zich daar om leek te bekommeren. Maar Gelre had traditioneel wat nauwere banden met het Duitse Rijk. De Duitse keizer Frederik III was van de andere kant geneigd de Bourgondische hertog een heel eind tegemoet te komen. Hij had al eens met Filips de Goede onderhandeld om een koninkrijk 'Friesland' of Brabant op te richten dat dan al diens bezittingen in de Nederlanden zou bevatten. Het liep mank omdat het Filip ontbrak aan werkelijke interesse. Frederik III wilde nu best Karel de Stoute de kroon geven van een nieuw koninkrijk Bourgondië, dat dan al zijn gebieden binnen het Duitse rijk zou omvatten, mits de hertog aan de keizer manschap wilde betonen en hem steunen tegen de Turken. Verder ging hij er van uit dat zijn oudste zoon Maximiliaan dan zou huwen met Maria, Karels enige dochter en vermoedelijke erfgename. Karel wilde echter veel meer: hij wilde Rooms-Koning over heel Duitsland worden; in elk geval wilde hij geen manschap doen maar een onafhankelijke koning zijn zoals alle anderen. (en met de tijd hem als keizer op te volgen). Dit zou zijn onafhankelijkheid ten opzichte van het keizerrijk betekenen zoals hij praktisch reeds tot Frankrijk was Maandenlang is hierover in de herfst van 1473 in Trier onderhandeld. Toen alles in gereedheid was gebracht voor de koningskroning, is de zaak tenslotte toch stukgelopen al is het nog steeds niet duidelijk op welk punt precies. Frederik III vluchtte bij valavond uit Trier weg.

Na 1473 raakte Karel hoe langer hoe meer verstrikt in buitenlandse avonturen. Een jaar lang belegerde hij met stugge koppigheid de stad Neuss in een poging invloed te krijgen in het Duitse Rijnland, een traditionele trek in de politiek van de Brabantse hertogen. Ondertussen vormde zich tegen hem een coalitie van machtshebbers aan de Boven-Rijn, die zich bedreigd voelden door Karels plannen. De gevaarlijkste leden daarvan waren de Zwitsers, die zich vroeger met succes te weer hadden gesteld tegen de Habsburgers.

Karel stortte zich als "téméraire" (roekeloos) met de zelfoverschatting van de arrogantie in het verderf. Hij wilde te veel en te snel.

Karel stelde zich niet tevreden met het herstel van het Lotharingen van Lotharius II. Hij droomde ervan het hertogdom uit te breiden tot de Middellandse zee door de Provence en Italië in te palmen. Daarna zou hij de keizer dwingen hem als koning der Romeinen te erkennen. De eerste hinderpaal voor dit plan was Zwitserland.

Hij verloor echter veel tijd met het bestrijden van de door Lodewijk XI tegen hem opgezette Zwitsers. In zijn veldtocht tegen René, hertog van Lorreinen en Zwitserland, leed hij een definitieve nederlaag. Het prachtig Bourgondisch leger werd tot de aftocht gedwongen te Granson en verslagen in de vlakten van Morat hetgeen René II toeliet Nancy te heroveren. Buiten zichzelf van woede bestormde hij de vijand met slechts enkele honderden ruiters, ondanks het advies om naar Luxemburg terug te trekken. Voor de muren van Nancy bezweek hij ellendig in een bevroren moeras op 4 of 5 januari 1477. Karel de Stoute verloor te Granson "zijn hoed", te Morat "zijn goed" en voor Nancy "zijn bloed".

Zijn dood werd door onze landgenoten, die onder Filips de Goede rustig en gelukkig hadden geleefd, nauwelijks betreurd : onder deze despotische vorst, die geen genade kende, hadden ze niets dan oorlog gekend. Zelf had hij trouwens eens gezegd: "J'ayme mieulx que vous me hayez que contempnez".

Van de strenge Karel de Stoute zijn geen minnaressen of bastaarden bekend. Ook Oost-Brabant had zwaar moeten betalen voor zijn ambitieuze expansiedrift.

De verstreckende gevolgen van de ramp van Nancy werden door onze landgenoten niet begrepen : vier eeuwen lang zouden hier vreemde bezetters regeren; ons land werd het slagveld van Europa, waar Frankrijk en het Duitse keizerrijk hun geschillen uitvochten.

De Liga van Constanz belegert zijn bailli (burgemeester) van de Elzas die wordt gedood met de steun van Louis XI. Peter van Hagenbach, die hij als gouverneur van de Elzas had benoemd, daagde de burgers op zulk een punt uit door zijn driesthied, zijn schaapzucht en zijn wreedheid dat ze hem ophingen. En, gezien er Zwisterse handelaars onder de slachtoffers van Van Hagenbach geweest waren, dat het Franse goud uit strategie in Zwiserland werd uitgedeeld et dat de kantons zich in hun vrijheden bedreigd zagen door de uitbreidende macht van Karel, verklaarde de Zwitserse Confederatie hem in 1474 een oorlog ter dood. Karel verlaat Neuss, keert zich naar het zuiden, en veroverd in 1475 Lorreinen ten nadele van René II en zocht hij uitbreiding naar het zuiden (met de bedoeling het oude rijk van Lotharius weer te herstellen). Voor de eerste maal lukt het hem de fragmenten van zijn hertogdom te verenigen. Karel trekt dan met zijn leger langs de Jura het land van Vaud binnen. De Zwisers waren de dapperste strijders van het ogenblik.

In maart 1476 verliest hij in Grandson; in Murten (Murat, Morat)) wordt zijn leger op 22 juni voor de helft vernietigd. De kunstvoorwerpen in het museum te Bern vormen een getuigenis van de verliezen die hij daar geleden heeft. De pijn om het

verlies maakte Karel bijna gek. Ondertussen was ook een opstand uitgebroken in het pasverworven hertogdom Lotharingen dat de kans schoon zag. De Zwitsers stuurden manschappen, Louis XI geld om de opstand te steunen. Karel licht een nieuw leger en poogt vanaf oktober 1476 Nancy te heroveren maar René van Lorreinen overwint hem dank zij de Franse subsidies. Karel vindt de dood op 5 januari 1577. Zijn lijk wordt devolgende ochtend (andere versie: pas twee dagen later) gevonden stijfbevoren, beroofd van kleren en juwelen en aangevreten door de wolven bij een bevroren vijver. Hij was 44 jaar oud. Bourgondië wordt door Frankrijk aangehecht.

In 1476 volgde de aftocht te Grandson: (verloor hij zijn hoed),
de nederlaag te Morat: (verloor hij zijn goed),
zijn dood voor Nancy: (verloor hij zijn bloed)..

Louis XI bezette praktisch onmiddellijk het hertogdom Bourgondië en de Franche-Comté en herneemt Picardië en Artesië. Slechts in de Nederlanden kon de territoriale integriteit grotendeels gehandhaafd blijven. De moeilijkheden waren overigens ook daar groot.

Karel de Stoute had geen zoon maar hij had zijn dochter Maria verloofd aan Maximiliaan van Oostenrijk in de hoop dat de Habsburgers Bourgondië zouden beschermen tegen Frankrijk.

Wanneer Louis XI zich het hertogdom Bourgondië toeëigende vluchtte Maria naar Gent.

Bestuurlijke regeling onder de Bourgondiërs.

De centralisatie.

In 1387 richtte Filips de Stoute te Rijsel een Raadskamer op (omvorming van de oude grafelijke audiëntie) samengesteld uit edelen en vooral uit rechtsgeleerden belast met het toezicht op de ambtenaren, de rekeningen en de herziening van de vonnissen van de schepenenbanken van Vlaanderen en Artesië.

In 1405 splitste Jan zonder Vrees deze kamer in een hoger gerechtshof (overgebracht naar Oudenaarde, daarna naar Gent) en een Rekenkamer te Rijsel. Antoon stichtte in 1404 een nieuwe Rekenkamer te Brussel waar Jan IV ook een gerechtshof oprichtte. Filips de Goede stichtte soortgelijke gerechtshoven in de andere provinciën die hij verder aan de bevoegdheid van de Rekenkamer te Rijsel onderwierp.

De Bourgondiërs hadden geen vaste hoofdplaats. Bij hun verplaatsingen waren ze vergezeld van de **Grote Raad**, die vaste vorm kreeg onder Filips de Goede rond 1455. Hij werd voorgezeten door de hertog zelf of bij afwezigheid door een soort eerste minister, de kanselier van Bourgondië. De eerste die deze titel voerde in 1422 was Nicolaas Rolin.

Deze Raad hielp de hertog in het oplossen van belangrijke politieke vraagstukken, hield toezicht op het geldwezen en behandelde in laatste instantie de uitspraken van de provinciale raden.

In **1473** zette Karel de centralisatieplannen van zijn vader verder: hij splitste de zwervende Grote Raad in

- een zwervende private Raad, de Grote Raad die zich met politieke zaken en wetten bezighield.
- een enige Rekenkamer gevestigd in Mechelen.
- een Parlement, een soort Verbrekingshof dat ook te Mechelen zijn zetel had voor gans de Nederlanden.

In ieder vorstendom bestond er ook een vergadering “Staten” of “Parlement” samengesteld uit afgevaardigden van de geestelijkheid, de adel en de gemeenten die als bijzondere bevoegdheid had de jaarlijkse belastingen te stemmen. Om die stemming te vergemakkelijken verenigde Filips de Goede de afgevaardigden der provinciale Raden vanaf 1464 te Brussel. Dit is de oorsprong van de Staten-Generaal, die later een zo voorname politieke rol zou spelen.

De militaire instellingen.

Deze waren het werk van Karel de Stoute.

De uitvinding van het buskruit en de vuurwapens bracht een grote verandering in de krijgskunst in de 15de eeuw. De feodale wapenuitrusting, de burchten en de stedelijke muren weerstonden minder en minder aan het vernielingswerk van de kanonballen.

De koningen, rijk genoeg om zich talrijke kanonnen aan te schaffen konden adel en steden gemakkelijk onderdrukken. Karel de Stoute voerde zijn artillerie op tot 300 stuks om zijn macht te vestigen.

NvdR: in deze tijden werden overal de stadswallen uitgebreid en wel zo dat er een breed stuk noemenswaard (bijna onbewoond) tussen de wallen en de kern van de stad voorkwam: zo vielen de kanonballen nog buiten de stadskern.

De eerste hertogen hadden tot hun schade ervaren hoe tuchteloos de gemeentelijke militieën waren. Ze verlieten soms het slagveld midden het gevecht en keerden naar huis terug. Karel de Stoute weigerde verder op hen beroep te doen en vormde een leger van huurlingen, waarmede zijn vader reeds was begonnen. Filips de Goede wierf vreemde wapenknechten aan die men soldaten of huurlingen (*mercenarius* - betaald) noemde. Karel de Stoute had er bestendig 9.000 in dienst, zowel voetvolk als ruiters (1470). Deze benden, betaald door de talrijke hulpelden aan de provinciën ontrukkt, werden bij voorkeur aangeworven bij de edelen door vrijwillige dienstneming. Ten gevolge van de grote uitrustingskosten werd de militaire dienst niet meer geëist van de feodalen dan tegen betaling van een soldij.